

OBSERVAȚII ASUPRA NECROPOLEI DIN EPOCA BRONZULUI TÂRZIU DE LA TRUȘEȘTI, JUD. BOTOȘANI

Moartea este tratată ca o schimbare a statutului, la fel ca nașterea sau ca depășirea vârstei pubertății. Toate acestea presupun anumite ritualuri (Binford 1972, 210)

Practicile funerare cuprind un ansamblu bogat de elemente de ritual, după care se pot deduce, apelând și la resursele antropologiei, credințele populației preistorice, structura socială, elemente ale vieții economice, aspecte paleo-demografice. De regulă se face asocierea unui tip de ritual cu un anumit statut al decedatului în societatea în care a trăit (Chapman, Randsborg 1981 10).

Introdusă în literatura de specialitate cu jumătate de veac în urmă, necropola de tip Noua de la Trușești a reprezentat de la bun început o descoperire majoră pentru bronzul târziu, fiind necropola cu cel mai mare număr de morminte din Moldova, din această perioadă.

Convinși de faptul că un așa de însemnat ansamblu funerar poate aduce importante informații despre organizarea socială a comunității Noua, am încercat o analiză statistică și combinatorie a elementelor de rit și ritual funerar.

În perioada târzie a epocii bronzului, Podișul Transilvaniei, Moldova dintre Carpați și Prut, jumătatea nordică a spațiului dintre Prut și Nistru și Ucraina subcarpatică sunt teritorii populate de către purtătorii culturii Noua. Această cultură cunoaște două faze de evoluție: Noua I și Noua II, diferența fiind dată de prezența, respectiv, absența elementelor de tradiție Costișa și Monteoru (Florescu 1964, 181).

Ritul funerar specific este cel al îndrumării în poziție chirchită în necropole plane. Dintre acestea, cele mai importante sunt la Cluj-Napoca (45 de morminte), Archiud (27), Brașov (4), Doina (55), Săbăoani (16), Probota (22), Brăești (16), Trușești (127), Crasnaleuca (42), Badragii Vechi (54), Pererâta (101) și Ostroveț (183) (Petrescu-Dîmbovița și colab. 1999, 601-605) (hartă nr. 1).

Trușești este o localitate situată în Câmpia Moldovei, pe Jijia, în județul Botoșani. iar la 3 km. sud de această așezare se află înălțimea Țuguieța, unde, în urma săpăturilor efectuate sub conducerea profesorului Mircea Petrescu-Dîmbovița, în perioada 1951-1959 și în anul 1961, au fost descoperite vestigii aparținând mai multor epoci diferite: eneolitic (așezare cucuteniană), epoca bronzului (necropolă Noua – cercetată între 1951 – 1953), prima epocă a fierului (depozit de obiecte de fier și de bronz argintat) și începutul epocii migrațiilor (necropola sarmatică) (fig. 1) (Petrescu-Dîmbovița și colab 1999, *passim*)

Pe latura de sud a înălțimii se observă o movilă, care are diametrul de 22 m și înălțimea de 0,90 m. Între această movilă și extremitatea vestică a suprafeței cercetate, se întinde necropola asupra căreia ne-am propus, în lucrarea de față, să facem câteva observații.

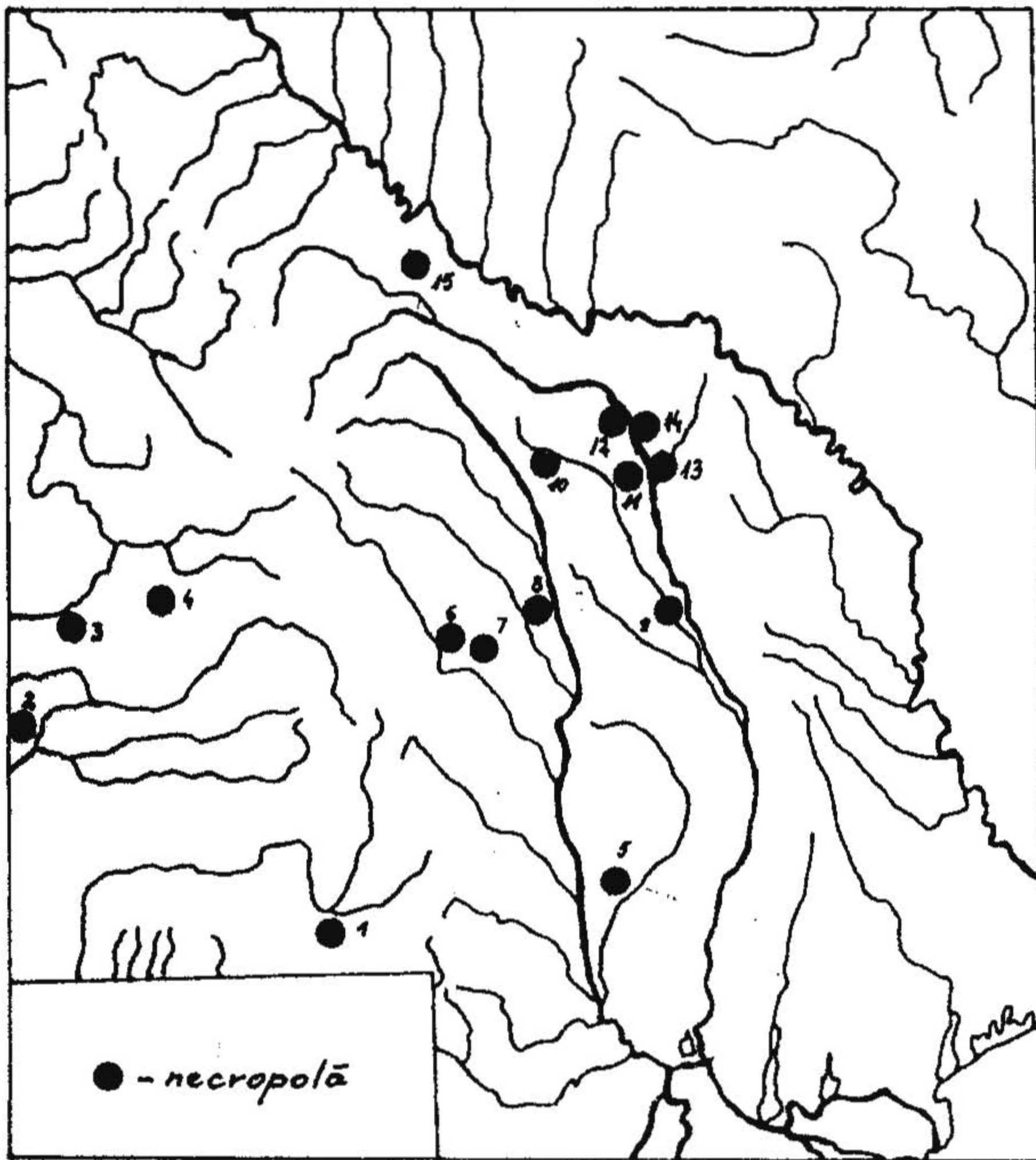
Trebuie menționat că înmormântările nu ocolesc movila: aici se regăsesc 15 morminte (fig. 2). Alte 4 morminte se află la cca. 30 – 50 m spre est de movilă (M 124 – 127). În total sunt 127, toate de inhumație, majoritatea individuale, duble fiind doar două (M31 și M38). Sunt deci în total, 129 de schelete. Unele dintre morminte însă lipsesc: cele situate spre sud, care au fost descoperite de săteni cu prilejul săpăturilor de la lutăria care există aici.

Suprafața necropolei este de peste 1300 m².

Scheletele sunt doar în parte bine păstrate: 67 dintre ele. 10 prezintă lipsuri, iar 50 au lipsuri considerabile. Există și două morminte din care nu s-a mai pătrăt aproape nimic (M71 și M88). Cu toate acestea, s-au putut face observații corecte privind orientarea, sexul, vârsta, poziția generală (chircit pe partea stângă sau pe partea dreaptă), întâmpinându-se dificultăți doar la precizarea poziției membrilor sau a corpului.

Primul pas în analiză constă în realizarea unor statistici privind adâncimea mormintelor, vârsta și sexul, gradul de chircire, poziția și orientarea scheletelor.

Din tabelul nr.1, privind adâncimea mormintelor, reiese că peste jumătate din numărul femeilor și al copiilor și 2/3 din numărul bărbaților se află la adâncimea medie (-0,60m – 0,90 m). 17% dintre bărbați sunt îngropați la adâncime mare (-1,10 m – 1,48 m), iar o treime din numărul femeilor și al copiilor este depusă la adâncime mică (-0,10 m – 0,59 m). În concluzie, putem spune că pentru bărbați există tendința de a se săpa gropi mai adânci.

Harta 1. Aria de răspândire a culturii Noua

Necropole: 1 Noua,
2 Teiuș, 3 Cluj, 4 Archiud,
5 Căbești, 6 Piatra Neamț,
7 Doina, 8 Săbăroni,
9 Probota, 10 Brăești,
11 Trușești, 12 Crasudeuca,
13 Bodragii Vechi,
14 Pererâta, 15 Ostrovet

În ceea ce privește raportul vârstă/sex, (tabelul nr.2, realizat de către Maria Cristescu și Georgeta Miu), prezintă următoarea situație: 37% sunt copiii sub 14 ani, 9% - tineri cu vârste între 14 și 20 de ani, 11% adulți (20 – 30 ani), 34% maturi (30 – 60 ani), 6 % - bătrâni (mai mult de 60 de ani).

Raportul dintre sexe este în favoarea bărbaților, care reprezintă 59%, iar femeile 41%.

Speranța de viață la naștere este de 28 de ani, însă mortalitatea, după vârsta de 14 ani scade mult, majoritatea subiecților de peste 14 ani decedând la etapa matură (Petrescu-Dîmbovița și colab. 1999, 688)

Dintre scheletele al căror grad de chircire a putut fi determinat, 31 sunt chircite moderat, 28 – puțin mai mult, 38 – accentuat, iar 13 – foarte accentuat (fig. 3), 47% dintre subiecți fiind chirciți pe partea stângă, iar 39 % pe partea dreaptă.

Orientarea este unitară: majoritatea mormintelor sunt orientate între V-NV și N-NV. Există și excepții: 6 morminte orientate spre N (M 18; 20; 26; 32; 33, 106), 4 spre N-NE (M 30; 37; 42; 126), unul spre E-NE (M 86) și unul spre V (M 31) (fig.4).

Inventarul este constituit din ceramică (numai olărie) (67 de morminte), oase de animale – urme ale unor ofrande – (3 morminte: M56, M52, M32), arșice (M41) și o verigă de aur (M46).

Vom adopta tipologia ceramică stabilită de M. Petrescu-Dîmbovița, completând-o cu punctele: 1d, 2e și 2f.

1. Cești cu o toartă supraînălțată
 - a. cu buton;
 - b. cu creastă;
 - c. cu toarta ruptă ritual;
 - d. în bandă cu șanțuire.
2. Cești cu două torți supraînălțate
 - a. ambele torți cu buton;
 - a'. o toartă cu buton, cealaltă ruptă ritual;
 - b. ambele torți cu creastă;

- b'. o toartă cu creastă, cealaltă ruptă ritual;
 - c. cu ambele torți rupte;
 - d. în bandă cu șanțuire;
 - e. în bandă cu o toartă ruptă ritual.
3. Vase cu proeminențe sau tortițe
 - a. cu proeminențe;
 - b. cu tortițe;
 - c. fără proeminențe sau tortițe
 4. Vase în formă de boluri;
 5. Străchini
 - a. cu o ușoară arcuire a pereților;
 - b. tronconică
 6. Castroane
 7. Vase cu umărul bombat accentuat;
 8. Vase cu partea inferioară bombată accentuat;
 9. Vas miniatură în formă de sac (fig. 5).

Conform afirmației lui M. Petrescu-Dîmbovița, acest repertoriu de forme ceramice este identic cu cei care se întâlnesc în nivelul al treilea al așezării de la punctul Movila din Șesul Jijiei (Petrescu-Dîmbovița și colab. 1999, 636). Această așezare, care se află la 1,5 km vest de vârful Țuguieta, este una de tip *zolniki*. Aici au fost identificate patru nivele de locuire: primele două aparținând fazei Noua I, următorul etapei Noua II, iar ultimul caracteristic primei epoci a fierului (faza timpurie).

Necropola Noua de pe Țuguieta este atribuită comunității tribale de pe Movila din Șesul Jijiei din faza Noua II (Petrescu-Dîmbovița și colab. 1999, 638). Deși în linii mari suntem de acord cu acest lucru, avem totuși o obiecție.

Se precizează clar că în așezare, în etapa Noua I, ceștile cu buton sunt puțin numeroase, în timp ce acelea cu creastă dețin procentajul maxim. În etapa Noua II, nota dominantă este constituită de ceștile cu buton, iar cele cu creastă au o frecvență mai redusă. (Petrescu-Dîmbovița și colab. 1999, 636). În acest caz, ar fi trebuit ca în necropolă să predomină ceștile cu buton, dar observăm că, numeric, între cele două tipuri de cești, nu există o diferență foarte mare (cești cu creastă: 23; cești cu buton: 16), ba chiar predomină cele cu creastă.

La acest lucru se mai adaugă prezența în necropolă a 2 cești cu torți supraînalte, în bandă, cu o ușoară șanțuire în partea superioară (M74, M112). Acest tip de ceașcă se regăsește în așezare numai în nivelul corespunzător Noua I (Petrescu-Dîmbovița și colab. 1954, 22). Aceste constatări mă determină să cred că începuturile necropolei se plasează, în timp, spre finalul fazei Noua I, în acest moment fiind posibil ca elementele de tradiție Monteoru și Costișa să se fi împrăștiat sau să fi dispărut; ele nu se întâlnesc deloc în inventarul necropolei.

În ceea ce privește structura, periodizarea și cronologia cimitirului, acestea sunt dificil de realizat în condițiile în care un procent însemnat de morminte nu prezintă inventar (45%), apoi există 13 cești ale căror torți au fost rupte ritual și nu le mai putem încadra în nici unul dintre cele trei tipuri (cești cu torți supraînălțate cu buton, cu creastă sau în bandă) și există prea puține posibilități de a face observații pe baza asocierilor între tipurile ceramice: sunt numai 17 în care există doar câte 2 obiecte de inventar diferite.

În aceste condiții, știind că în timp ritualul funerar se poate modifica, schimbându-se atât lucrul simbolizat, cât și modalitățile de simbolizare ale unui lucru (Goldstein 1981, 44), ne asumăm o marjă de eroare în aprecierile pe care urmează să le facem.

Vom asocia în continuare criteriul sexului cu tipurile ceramice (tabel nr. 3). Observăm că inventarul nu se deosebește în mod riguros după sex. Există însă câteva coincidențe:

- dintre cești, cele cu două toarte supraînălțate, cu buton, îi însoțesc mai mult pe bărbați;
- tipul 3b (vase cu tortițe), care cuprinde 4 exemplare, caracterizează mormintele de femei;
- cele 2 vase cu umăr bombat (tipul 7) se regăsesc în morminte de bărbați.

O altă concluzie îi privește pe copii: 2/3 dintre aceștia sunt lipsiți de inventar.

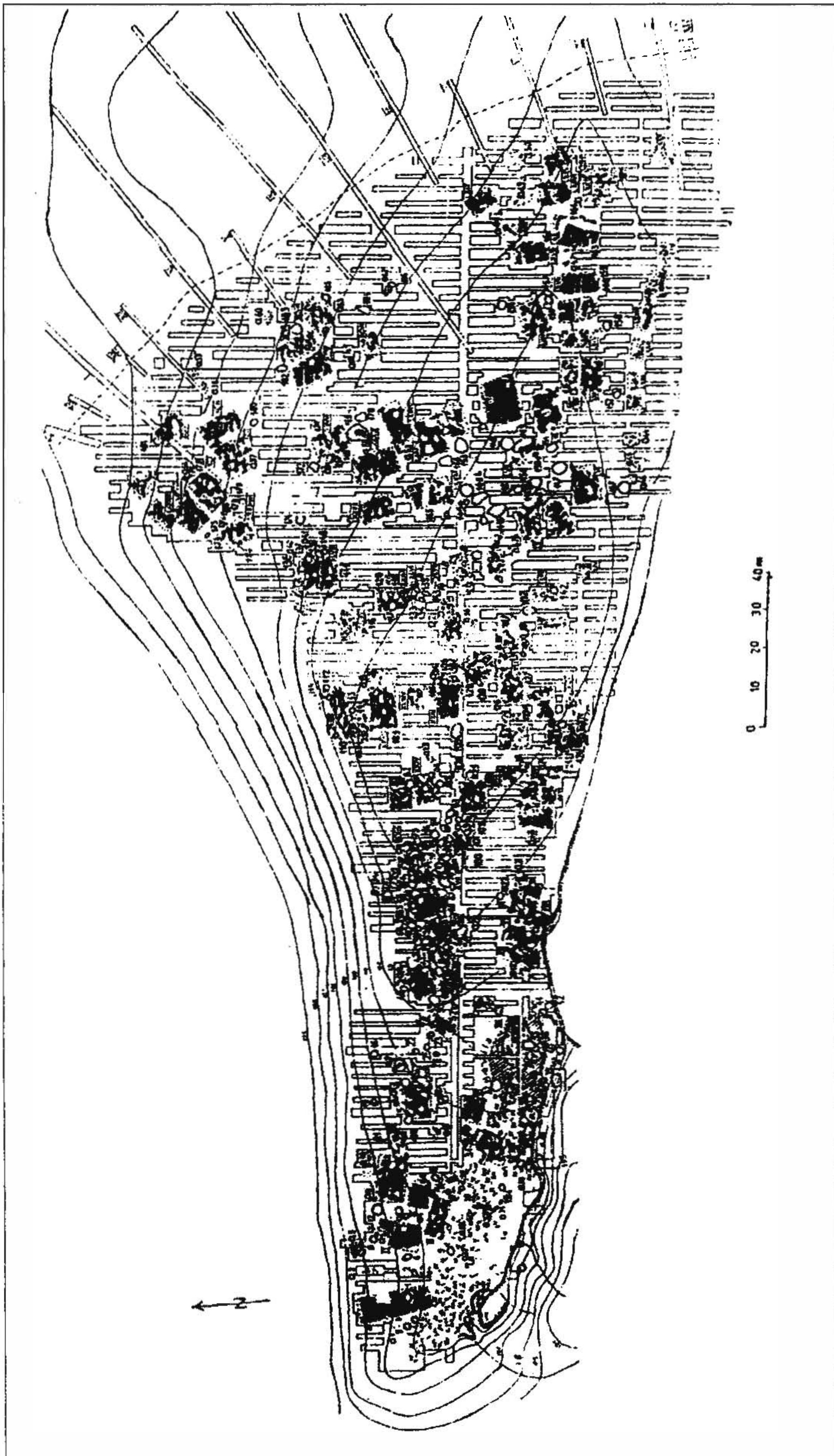

Fig. 1. Planul general al săpăturilor de la Trușești-Țuguieta (1951-1959, 1961)

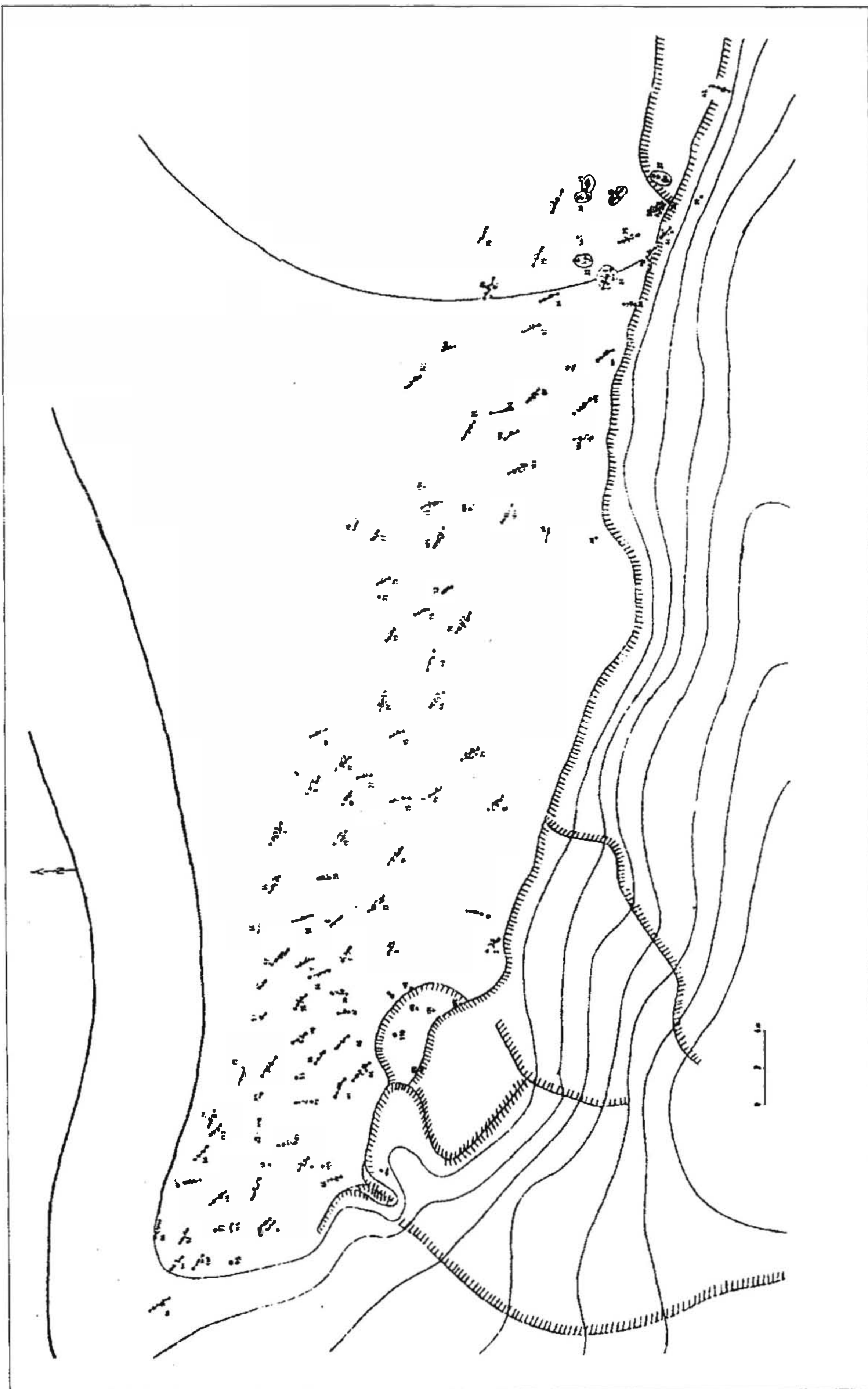

Fig. 2. Planul mormintelor din necropola civilizației Noua de la Trușești-Țuguieta (până în dreptul movilei nr. 1 inclusiv)

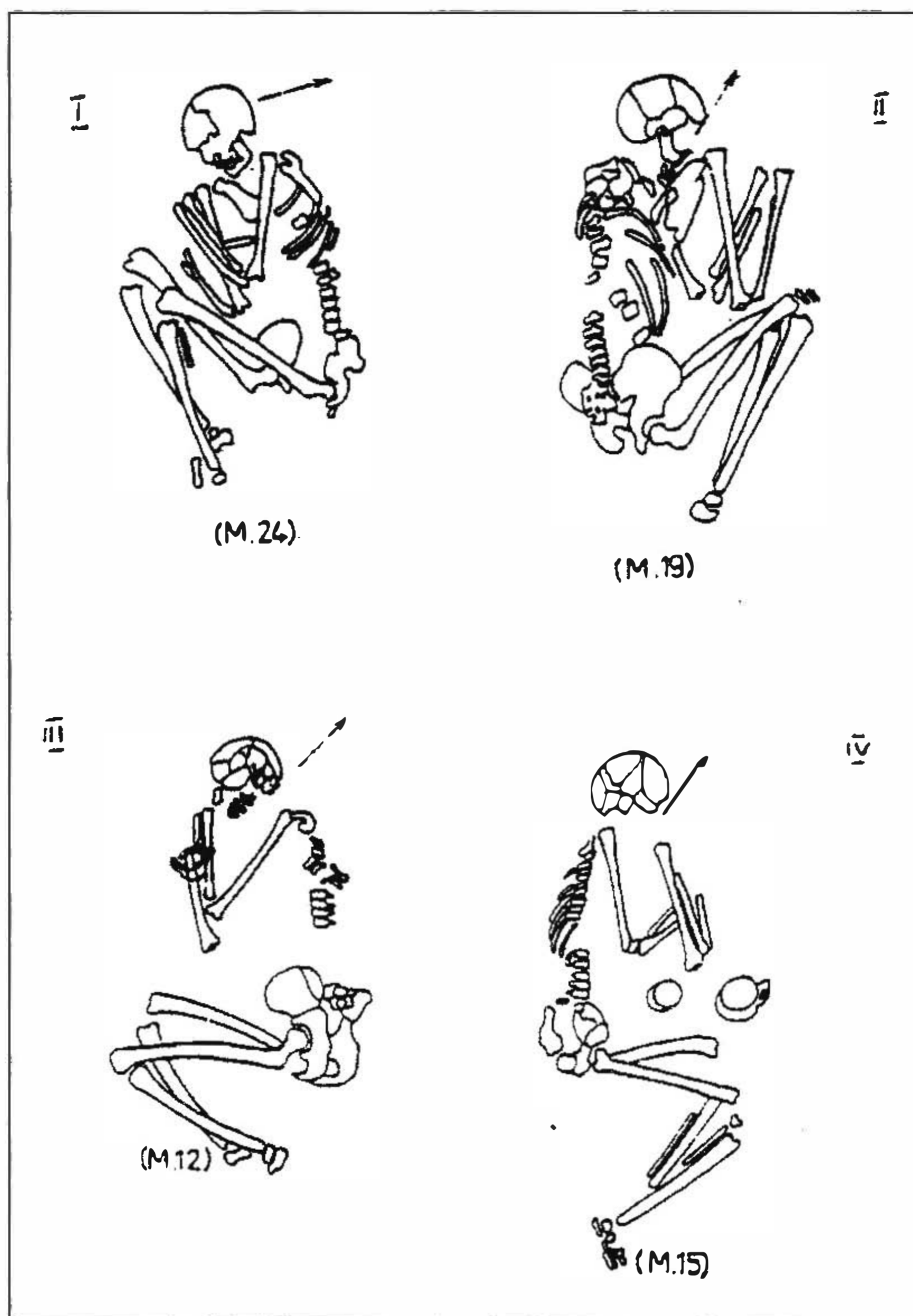

Fig. 3. Grade de chircire a scheletelor: de la chircit foarte accentuat (I) către chircit moderat (IV)

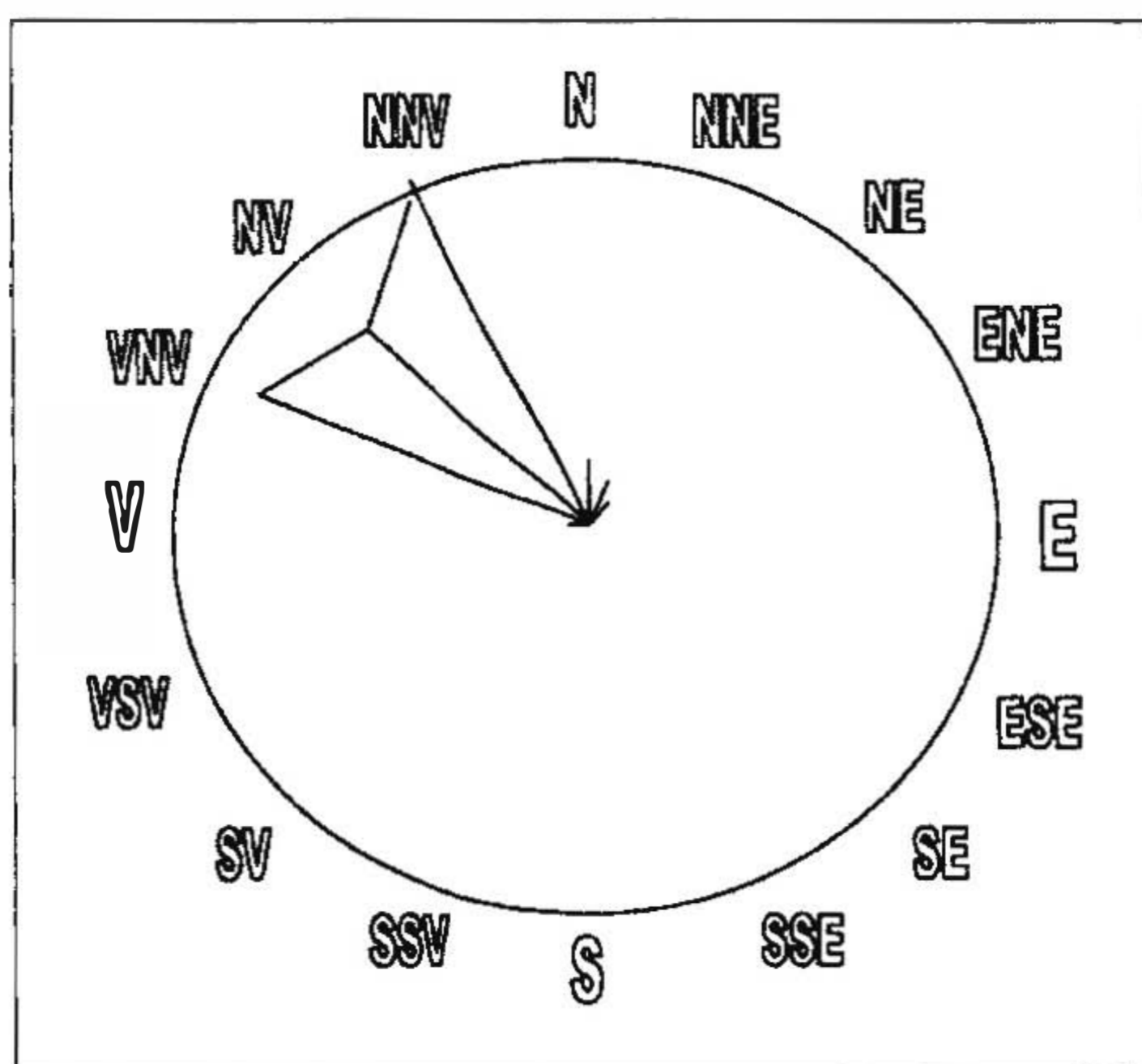

Fig. 4. Diagrama orientării mormintelor

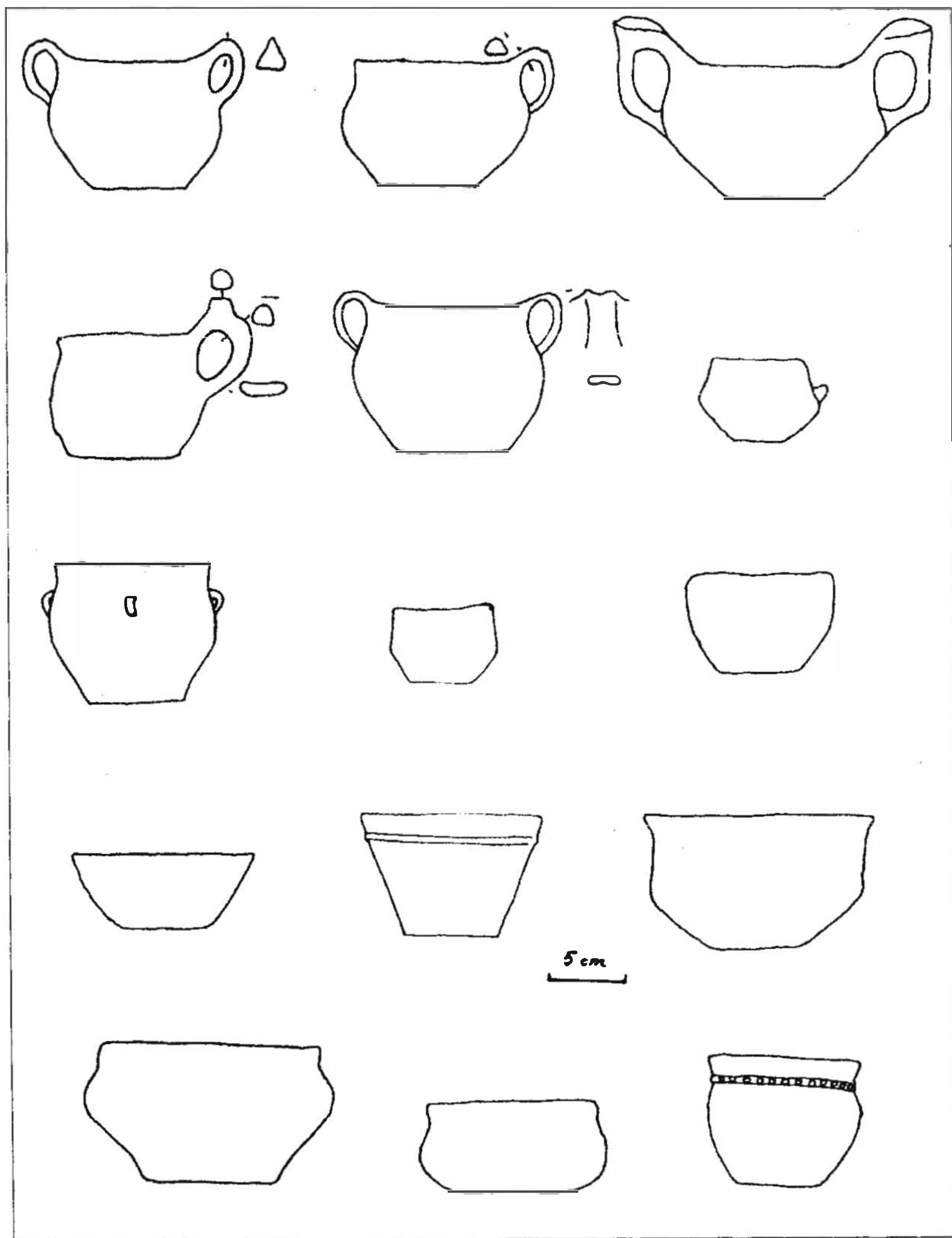

Fig. 5. Tipologia ceramicii din necropola de la Trușești-Țuguieța

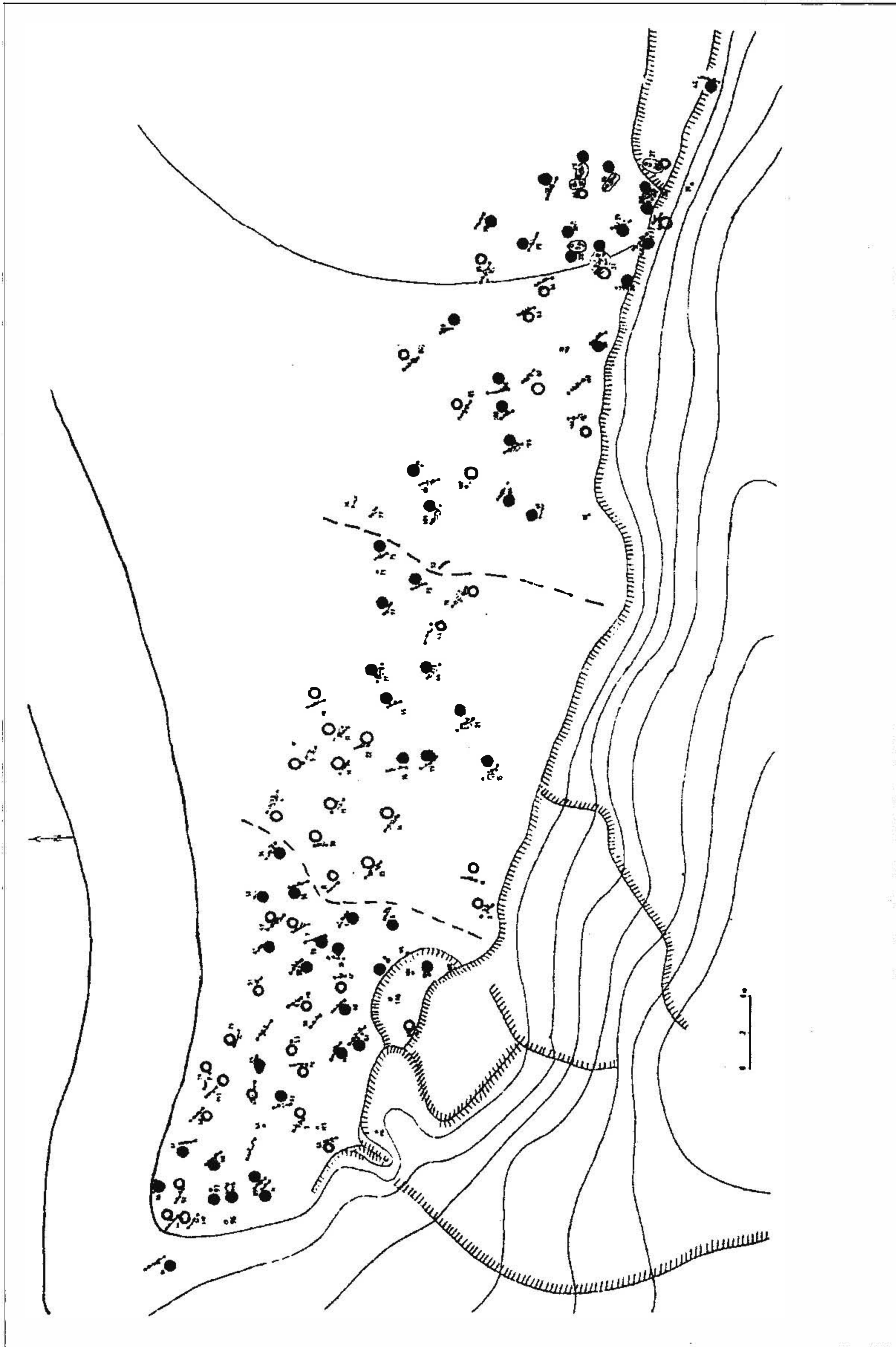

Fig. 6. Planul mormintelor din necropola civilizației Noua de la Trușești-Țuguieta
(până în dreptul movilei nr. 1 inclusiv)

Cartarea mormintelor după criteriul poziției scheletului

● – chircit pe stânga

○ – chircit pe dreapta

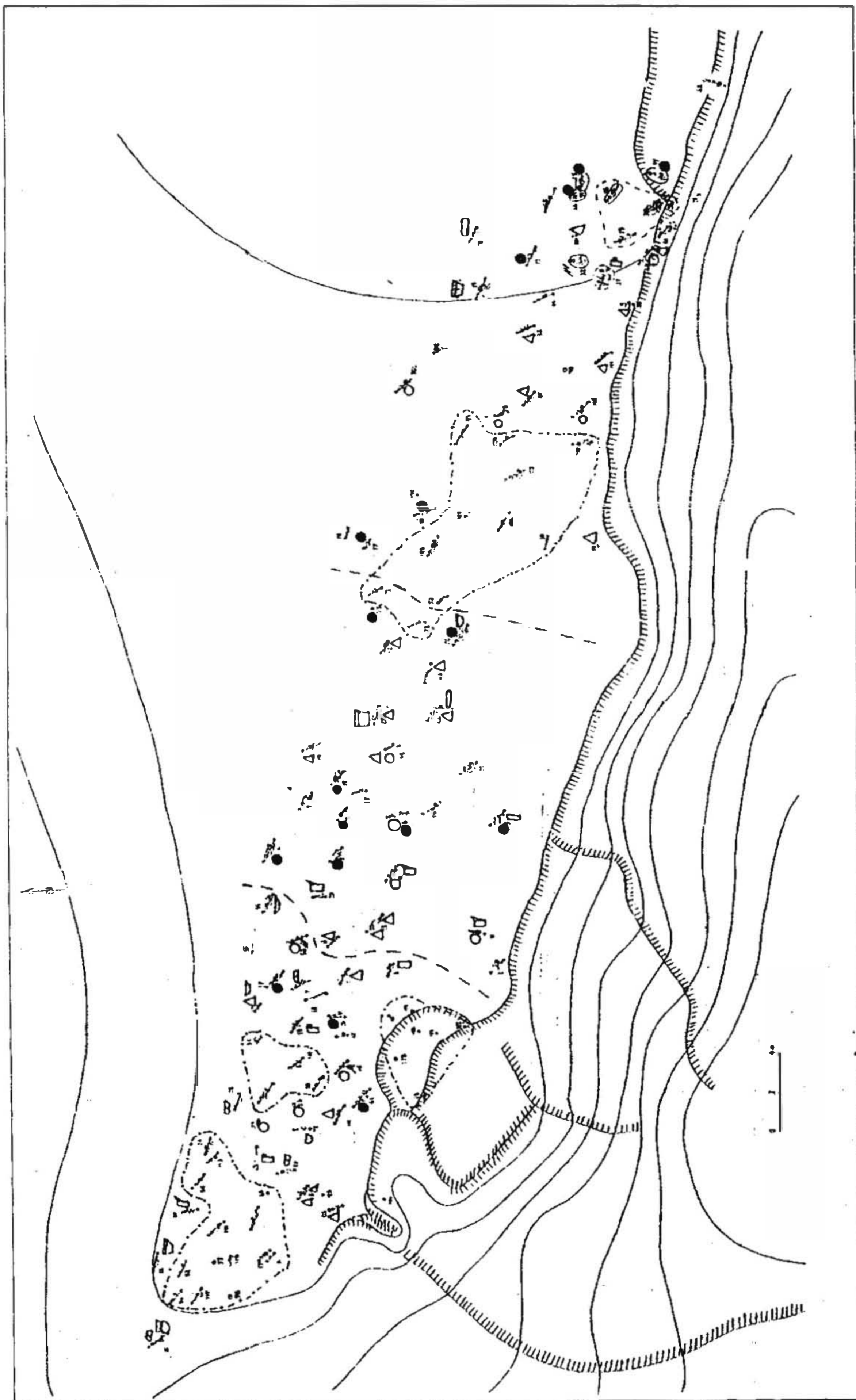

Fig. 7. Cartarea mormintelor după criteriul inventarului

Fig. 8. Cartarea mormintelor după criteriul gradului de chircire a scheletelor
(de la chircit accentuat (●) la chircit moderat (○))

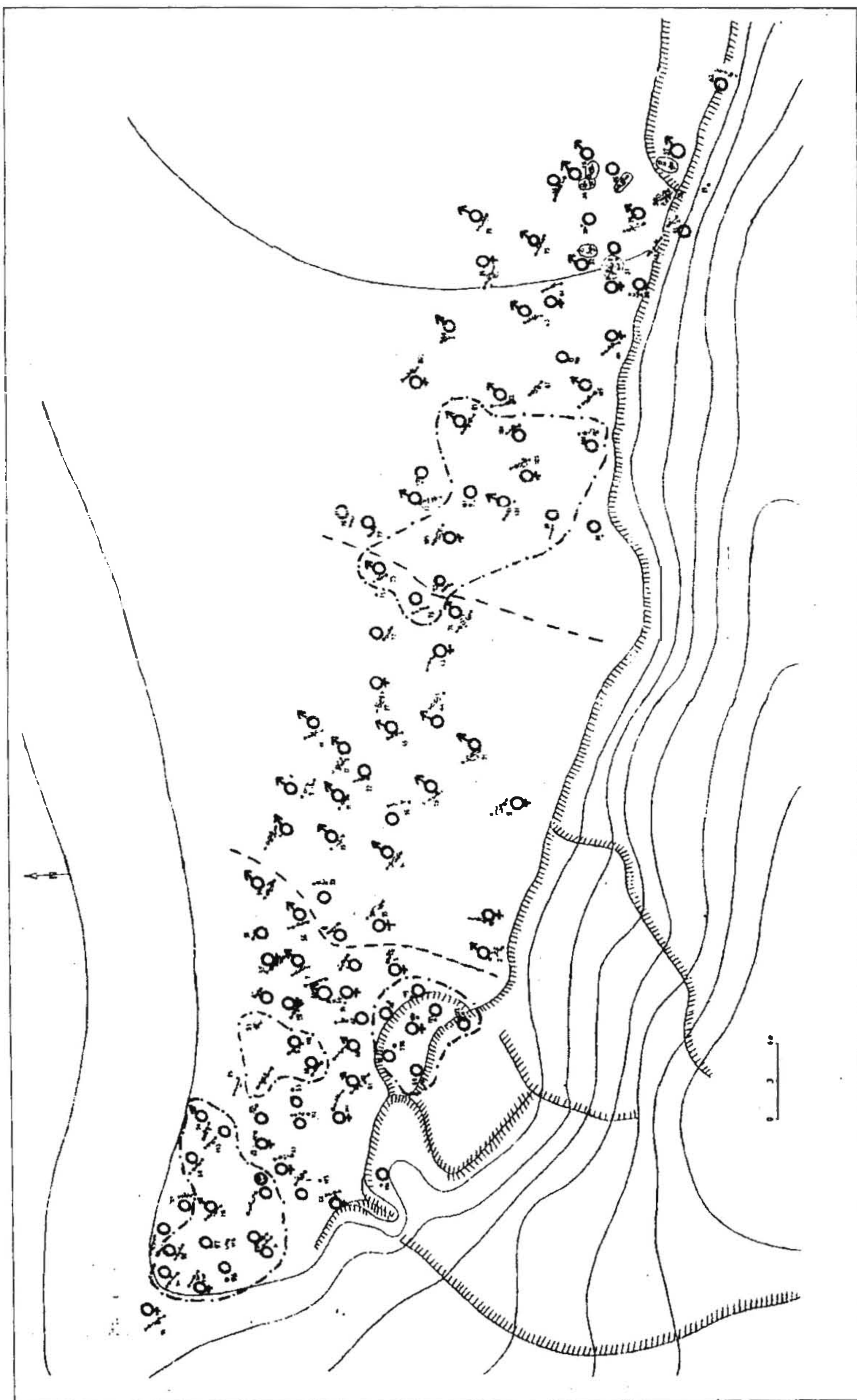

Fig. 9. Cartarea mormintelor după criteriul sexului indivizilor

Fig. 10. Cartarea mormintelor după criteriul adâncimii gropilor
○ - groapă puțin adâncă, ● - groapă foarte adâncă

		ADANCIME			
		I	II	III	
SEX	M	17%	69%	12%	(din numărul barbatilor)
	F	11%	57%	26%	(din numărul femeilor)
	C	9%	55%	30%	(din numărul copiilor)

I 1.10m-1.48m
 II 0.60m-0.90m
 III 0.10m-0.59m

**Exista morminte fara adancime precizata*

Tabel nr 1. Raportul dintre adancimea mormintelor si sexul indivizilor

Sex	Sex indeterminabil		Barbati		Femei		Total	
	N	%	N	%	N	%	N	%
Infans I (0-7 ani)	36	28,35					36	28,35
Infans II (7-14 ani)	12	9,45					12	9,45
Juvenis (14 -20 ani)	3	2,36	6	4,72	3	2,36	12	9,45
Adultus (20 -30 ani)	1	0,74	7	5,51	6	4,72	14	11,02
Maturus (30 -50 ani)	4	3,15	23	18,12	17	13,38	44	34,65
Senilis (60 -x ani)			5	4,68	2	1,57	7	6,25
Varsta indeterminabila	2	0,80					2	0,8
Total	58	45,67	41	32,28	18	22,05	127	

Tabel nr.2 Raportul varsta/sex

		INVENTAR*						
		Cesti cu buton	Cesti cu creasta	Cesti cu toate rupe ritual		Celelalte forme		Fara Inventar
SEX	M	28%	12%	1c	2e	28%	33%	(din numărul barbatilor)
	F	11%	26%	2a'		38%	30%	(din numărul femeilor)
	C	3%	15%	2b'		15%	66%	(din numărul copiilor)

**Numai tipurile ceramice*

Tabel nr.3 Raportarea Inventarului ceramic la sexul indivizilor

Mormant nr	Pozitie		Adancime					
	S	D	I	II	III	IV	V	VI
4		*				*		
11		*				*		
12		*				*		
17		*				*		
34		*	*					
35	*		*					
37		*			*			
74		*				*		
80	?	?				*		

Tabel nr 4 Elementele de ritual pentru mormintele cu indivizi de sex masculin care au ca inventar cesti cu doua torti suprainaltate

M	1b	2b	2b'	1c	2c	1d	2d	2e	4	5a	5b	7	8	9	6	3a	3b	3c	10	11	12	1a	2a	2a'
44	*											*												
72	*																							
88	*																							
3	*	*																						
1	*																							
111	*																							
43		*																						
33		*																						
83		*																						
101		*																						
27		*												*										
13		*	*																					
89		*																						
30			*																					
50			*								*													
8			*																					
10			*																					
40			*		*																			
45			*	*																				
65			*																					
87			*																					
46			*																		*			
23			*																					
109			*																					
16			*																				*	
18			*													*								
21			*																					
86			*																					
14			*													*								
53			*		*																			
82			*		*																			
56			*		*														*					
74			*		*	*																	*	
112			*		*	*																		
64			*		*	*	**																	

Tabel nr. 5 Repartitia tipurilor ceramice pe morminte

M	1b	2b	2b'	1c	2c	1d	2d	2e	4	5a	5b	7	8	9	6	3a	3b	3c	10	11	12	1a	2a	2a'
95									*					*										
52									*										*					
7									*															
127									*															
54									*															
42										*														
78											*													
82												*												
25												*												
93													*											
85													*											
67														*										
20														*										
63															*			**						
59															*			*						
31															*			*						
5															*			*						
15															*			*				*		
32															*			*						
41															*			*						
81															*			*				*		
77															*			*				*		
57															*			*				*		
71															*			*				*		
79															*			*				*		
17															*			*				*		
26															*			*				*		
35															*			*				*		
4															*			*				*		
37															*			*				*		
11															*			*				*	*	
80															*			*				*	*	
34															*			*				*	*	
12															*			*				*	*	

Mormant nr	Sex			Pozitie		Grad de chircire				Tipuri ceramice			
	M	F	C	S	D	I	II	III	IV	2b'	1c	2d	2a'
40	*			*		*				*	*		
45	*			*		*				*		*	
16			*	*				*			*		*

Tabel nr.6 Elemente de ritual pentru mormintele M40, M45 și M46

Mormant nr	Pozitie		Tipuri ceramice	
	S	D	1c	3a
18		*	*	*
14		*	*	*

Tabel nr. 7 Elemente de ritual pentru mormintele M18 și M14

		TOTAL	GRAD DE CHIRCIRE					
			Chircire accentuata		%	Chircire moderata		%
			I	II		III	IV	
SEX	M	40	9	21	75%	3	7	25%
	F	25	1	7	32%	6	11	68%
	C	37	1	8	24%	17	11	76%

I: Chircire foarte accentuata
 II: Chircire accentuata
 III: Chircire mai puțin accentuata
 IV: Chircire moderata

* Au fost luati in considerare indivizii al caror grad de chircire a fost precizat

Tabel nr.8 Relatia dintre sexul indivizilor si gradul de chircire a scheletelor

M	SEX			GRAD DE CHIRCIRE				POZITIE		INVENTAR					
	M	F	C	I	II	III	IV	S	D	8	3a	6	4	9	fara
24	*			*					*						*
62		*					*	*		*					
66			*		*				*						*
67			*			*		*			*				
68			*												*
69			*			*		*							*
91			*			*		*							*
92			*			*			*						*
93			*				*	*				*			
94			*				*		*						*
95		*					*	*					*	*	
96			*												*
117		*					*		*						*

Tabel nr. 9 Elemente de ritual ce caracterizeaza mormintele cu adancime mica din vestul necropolei

În tabelul nr. 4 se poate observa cum mormintele de bărbați cu cești cu toartă cu buton se asociază, de regulă, cu poziția chircit pe dreapta și cu adâncimea medie. Cartarea acestor morminte nu are nici o relevanță.

În morminte, vasele sunt depuse preponderent în fața decedatului sau lângă frunte. Există și situații particulare: între cot și femur (M15, M21, M74, M4, M112), între brațe (M57, M17), peste mâini (M12), peste genunchiul drept (M18), lângă genunchi (M40, M87), lângă umăr (M50), lângă maxilar (M14), între braț, umăr și genunchi (M18). Toate aceste situații au un element comun: vasele se află în partea din fața scheletului.

Există și morminte în care vasele se regăsesc fie după cap (M72, M109, M64, M5), fie la spate (M101, M82, M62). Numai în două cazuri se găsesc în zona picioarelor (M127 și M93).

Oasele de animale se găsesc în zona feței (M32, M52, M56), iar veriga de aur lângă ureche (provine probabil de la un cerce). Arșicele, care sunt în număr de paisprezece, nu au poziția precizată, dar se subliniază totuși că sunt așezate în două șiruri ovale.

Există câteva observații interesante, ce rezultă din urma asocierii locului pieselor de inventar cu alte criterii ale ritualului funerar. De exemplu, cele două cești cu toartă supraînălțată în bandă cu șanțuire, se află deasupra femurului (M74 și M112). Apoi cele două morminte ale căror obiecte de inventar se află la picioare, se regăsesc în regiuni extreme ale necropolei (fig. 2). Pe de altă parte, cele 7 morminte în care inventarul se află la spate, cuprind indivizi așezați pe partea stângă, cu o singură excepție (M109).

Există 15 morminte în care se regăsesc câte două vase. Așezarea acestora în mormânt, precum și asocierea lor urmează o serie de reguli. Vasele sunt grupate. De regulă se găsesc în față, în zona mâinilor sau a capului. Într-un singur caz se află după cap (M64), dar tot grupate. M74 prezintă o excepție de la această regulă a grupării: un vas se află în față mâinilor, iar celălalt la femur.

În nici un caz vasele nu se află: unul în față și altul în spate sau unul în partea superioară a corpului și altul la picioare.

În ceea ce privește combinațiile între tipurile ceramice, putem face observația că nu se asociază niciodată ceștile cu buton cu cele cu creastă. Apoi, în majoritatea cazurilor, trebuie să existe neapărat o ceașcă: fie cu buton, fie cu creastă, fie în bandă simplă. Avem numai două excepții: M63 – unde se găsesc 2 vase de același fel (vase cu bobite) și M95 – vas sac în miniatură combinat cu bol. (tabelul nr. 5)

Există 8 cazuri în care cel puțin unul dintre vase are o toartă ruptă ritual (M13, M50, M40, M45, M16, M18, M14, M11). Tabele nr.6 și nr. 7 vor să scoată în evidență câteva coincidențe.

1. Dintre cele trei morminte care cuprind numai cești cu toarte rupte ritual, două se aseamănă foarte mult: M40 și M45 (sex masculin, chircire pe stânga, chircire foarte accentuată).

2. M18 și M14 au același inventar. Comuna le mai este doar poziția.

Tabelul nr. 8 prezintă situația asocierii gradului de chircire cu sexul. Se observă că 3/4 dintre bărbați sunt în poziția chircit accentuat, iar 3/4 dintre femei și copii prezintă o chircire moderată.

Disponerea în plan a criteriului poziției (fig. 6) ne oferă posibilitatea să remarcăm în centrul necropolei o zonă formată din 25 de morminte, dintre care 15 au scheletele așezate chircit pe partea dreaptă, iar celelalte 10 pe partea stângă. Ceea ce atrage atenția este că aceste morminte sunt așezate grupat: cele chircite pe partea stângă spre SE, iar celelalte spre NV. Fac excepție doar două morminte (M43 și M74).

Distanțele dintre morminte din această zonă sunt mai mari decât cele din zona de vest și comparabile cu cele din est.

Aici, în centrul necropolei, se găsește un grup relativ compact de bărbați (11 indivizi). 7 sunt dintre cei chirciți pe dreapta, iar 4 pe stânga. Aceștia sunt despărțiți de un grup de 2 copii (M16 și M22). Din aceeași zonă centrală mai fac parte alți 4 copii, 2 adolescenți (de sex masculin) și 3 femei. Toate persoanele de sex masculin, cu excepția unuia singur sunt chircite accentuat și foarte accentuat.

Inventarul regiunii centrale constă în 9 cești cu buton, 9 cești cu creastă, o ceașcă cu torțile în bandă, 5 cești cu torți rupte ritual, un vas, 3 vase cu proeminențe, un castron și un vas bombat.

În această zonă regăsim concentrația cea mai mare de cești (24), spre deosebire de partea vestică (15) și cea estică (17) deși în zona centrală sunt doar 25 de morminte, în comparație cu cele 54 din vest și cele 41 din est. (după mormintele din plan).

Acest fapt se datorează existenței unor zone compacte lipsite de inventar:

zona 1: 14 morminte

zona 2: 4 morminte

zona 3: 7 morminte

zona 4: 11 morminte (fig.7).

În aceste zone predomină numărul copiilor.

De altfel, trei dintre aceste spații se află în partea de vest, acolo unde majoritari sunt copiii și femeile, existând doar 6 bărbați și 2 adolescenți de sex masculin.

În partea de est situația este cea mai echilibrată: 10 bărbați, 6 femei, 17 copii și 6 adolescenți (4 băieți și o fată; celălalt – sex nedeterminat).

Probabil că zona centrală a cimitirului era destinată unor persoane (în special bărbați) cu un statut deosebit în cadrul comunității. Cele două subzone (stânga – dreapta) pot sugera existența a două familii dominante.

Dintre cele 15 schelete chircite foarte accentuat, 10 sunt ale unor persoane de sex masculin. Nu rezultă nimic concludent din asocierea cu alte elemente ale ritualului. Singura femeie foarte puternic chircită de pe movilă (M85) se mai deosebește prin faptul că este totodată unica femeie dintr-

un mormânt individual de pe Movila nr. 1, precum și singura care are un vas unicat în necropolă: castron cu patru toarte.

O altă femeie care iese în evidență este cea din M95. Acest mormânt este izolat în extremitatea vestică a cimitirului, iar inventarul său reprezintă, de asemenea, un tip de vas unic: vas sac în miniatură (diametrul maxim – cca. 10 cm).

Trebuie precizat că în necropolă nu se găsește nici un vas sac, deși în așezarea corespunzătoare, acest tip ceramic ocupă ca pondere numerică locul al doilea după cești. Acest lucru dovedește funcția specială pe care o au ceștile în comparație cu olăria uzuală. De asemenea, în necropolă nu se întâlnesc nici obiecte din bronz, piatră sau os – prezente în așezare (Petrescu-Dîmbovița și colab. 1999, p. 634)

Mormântul bărbatului care este însoțit de veriga de aur, nu prezintă nimic altceva deosebit.

În cele patru morminte izolate (aflate la 30 – 50 m est de Movila nr. 1) sunt înmormântați un copil, un bărbat și două femei. Doar copilul prezintă inventar (un bol) așezat la picioare, însă. Un alt mormânt izolat este M42. Specifică îi este doar orientarea: N-NE.

Mai există un mormânt de incinerare, în cadrul așezării, dar acesta este atribuit cu rezerve culturii Noua, deoarece este posibil să aparțină și nivelului corespunzător primei epoci a fierului. (Petrescu-Dîmbovița și colab. 1954, 21; 1999, 637)

Prin cartarea mormintelor care au adâncimile cele mai mici și cele mai mari se observă că în extremitatea vestică se formează un grup de 13 morminte cu adâncime mică. Aceste schelete, care în majoritate sunt copii (9), sunt chircite preponderent moderat 6 (tabelul nr. 9).

Un alt grup de 3 morminte se află pe movilă. Ele nu ar fi atras atenția dacă nu se aflau lângă un alt grup de 6 morminte, tot din movilă, cu adâncimi mari.

Cele 15 morminte din movilă au câteva elemente distincte: aici se găsesc cele 2 morminte duble (M31 și M38); majoritatea scheletelor sunt chircite pe stânga (12 din 17 schelete); aici se găsesc 7 din scheletele foarte puternic chircite, 11 schelete sunt chircite accentuat, iar 5 moderat; aici se găsește mormântul de copil cu arșice și tot aici se găsesc cele 6 morminte care au determinat forma gropilor: 3 ovale (M31, M32, M36) și 3 rectangulare cu colțurile rotunjite (M34, M35, M37).

Mai trebuie precizat că înmormântările în mantaua unor tumuli mai vechi nu sunt specifice culturii Noua, ci culturii contemporane Sabatinovka, care formează împreună cu culturile Noua și Coslogeni, un complex cultural. Putem presupune, deci, că acest grup de 15 morminte reprezintă o influență a purtătorilor culturii Sabatinovka.

Locul unui cimitir se alege în funcție de factori funcționali (topografie, formă, mărime, vizibilitate) și simbolici. Pentru ultima grupă de factori dăm exemplul comunității Blackfoot Indians, comunitate studiată de antropologul Robert L. Hall. Pentru acești oameni, apa care desparte necropola de sat are rolul de a opri spiritele. (Hall 1976, 361 cf. Chapman, Randsborg 1981, 17). Nu putem ști dacă Jijia, care se află de asemenea, între sat și cimitir, a fost încărcată în trecut cu valențe simbolice (și dacă da, nu le putem descifra), dar putem presupune că a constituit o componentă absolut fundamentală în viața acelei comunități, a cărei principală ocupație era creșterea vitelor. Normal ar fi fost ca Jijia să fie subiectul unei atitudini rituale.

De asemenea, și orientarea mormintelor într-o necropolă are o anumită semnificație (Binford 1972, 219). În cultura Noua, necropolele nu sunt unitare din punctul de vedere al orientării mormintelor. De exemplu, la Archiud predomină orientarea sud-est (Marinescu 1986, 52), nord-est la Brăești (Dascălu 1994, 139), nord-vest și sud-est la Crasnaleuca (Dascălu 1994, 142).

Concluzia este că orientarea decedaților se face în funcție de anumite criterii particulare fiecărei comunități. În cazul Trușești, direcția NV-SE este paralelă cu sensul curgerii apei Jijiei, dar îndreptată spre amonte. Aceasta este o observație care poate avea sau nu relevanță.

În urma rezultatelor analizei statistice și combinatorii de mai sus, putem să stabilim următoarele concluzii:

1. Ritualul funerar din necropola de la Trușești ține seama, în mare măsură, de sexul indivizilor:

copiii

- sunt îngropați mai la suprafață;
- 2 /3 sunt fără inventar;
- 3 /4 prezintă chircire moderată;

femeile

- sunt îngropate mai spre suprafață;

- 2 / 3 prezintă inventar;
 - au și inventar specific: vase cu bobite;
 - 2 / 3 prezintă chircire moderată;
bărbații
 - 5. sunt îngropați mai adânc;
 - 5. majoritatea ceștilor cu două torți supraînălțate cu buton se regăsesc în morminte ale indivizilor de sex masculin, la fel ca și cele două boluri;
 - 5. 3 / 4 prezintă chircire accentuată.
2. Necropola se structurează în trei părți (vestică, centrală, estică), care se diferențiază prin densitatea mormintelor, bogăția inventarului și sexul înhumaților.
3. Există indivizi și grupuri de indivizi tratați diferit prin locul ocupat în necropolă (central sau periferic) și prin inventar (lipsa acestuia sau prezența unor tipuri ceramice unice în necropolă).
4. Depunerea inventarului în morminte respectă o serie de reguli stricte.
5. Începutul necropolei poate fi plasat la finalul fazei Noua I, iar dezvoltarea sa în etapa Noua II. Cimitirul are, cu siguranță, cel puțin două faze de evoluție (M35 suprapune parțial M34), dar acestea nu pot fi identificate. În acest sens mai putem preciza că în prezent nu există o tipologie completă a ceramicii culturii Noua, care să ne ajute în identificarea unei stratigrafii orizontale a necropolei. Singura încercare de acest fel s-a produs la Cluj, unde au fost identificate, cu ajutorul programului "Zeus", trei perioade distincte de evoluție a necropolei din Strada Banatului (Wittenberger, Mircean 1998, 150).

CRISTINA CREȚU
Universitatea „Al. I. Cuza”
Iași

ABREVIERI BIBLIOGRAFICE

- Binford 1972 - L. R. Binford, *Mortuary Practices: Their Study and Their Potential*, în *An Archaeological Perspective*, New York, 1972.
- Chapman, Randsborg 1981 - R. Chapman, K. Randsborg, *Approaches to the archaeology of death*, în *The Archaeology of Death* (editors R. Chapman, Robert; J. Kinnes, K. Randsborg), Cambridge University Press, Cambridge, 1981, 1-24.
- Dascălu 1994 - L. Dascălu, *Probleme ale bronzului târziu din nord-estul României. Rit și ritual funerar în cultura Noua*, în *Hierasus*, IX, 1994.
- Dascălu 1995 - L. Dascălu, *Rituri și ritualuri funerare în aria complexului Noua-Sabatinovka* (referat la teza de doctorat, susținută la Facultatea de Istorie din Iași, în anul 1995).
- Florescu 1961 - A. C. Florescu, *Contribuții la cunoașterea culturii Noua în...*, II - III, 1964.
- Goldstein 1981 - L. Goldstein, *One dimensional archaeology and multi-dimensional people: spatial organisation and mortuary analysis*, în *The Archaeology of Death* (editors R. Chapman, Robert; J. Kinnes, K. Randsborg), Cambridge University Press, Cambridge, 1981, 53-70.
- Hall 1976 - R. L. Hall, *Ghosts, water barriers corn and sacred enclosures in the Eastern Woodlands*, *American Antiquity* 41: 361-4, cf. Chapman, Robert și Randsborg, Klavs, *Approaches to the archaeology of Death* în *The Archaeology of Death* (editors R. Chapman, Robert; J. Kinnes, K. Randsborg), Cambridge University Press, Cambridge, 1981, 1-24.
- Marinescu 1986 - G. Marinescu, *Necropola de la sfârșitul epocii bronzului (cultura Noua) de la Archiud, comuna Teaca, județul Bistrița-Năsăud*, în *Thraco-Dacica*, VII, 1-2, 1986, 16-58.

- Petrescu-Dîmbovița 1934 -M. Petrescu-Dîmbovița, *Șantierul arheologic Trușești*, în *SCIIV*, 1954, 7 – 34.
- Petrescu-Dîmbovița și colab 1999 - M. Petrescu-Dîmbovița, M Florescu, A.C. Florescu, *Trușești. Monografie arheologică*, București – Iași, 1999.
- Wittenberger, Mircean 1998 - M. Wittenberger, C. Mircean, *An aplicatiion of the "Zeus" program: The necropolis from Banatului St. (Cluj, Romania)*, în *31st International Symposium on Archaeometry. Program and Abstracts*, Budapesta, 1998, 150.

OBSERVATIONS REGARDING THE NECROPOLIS FROM THE LATE BRONZE PERIOD FROM TRUSESTI, BOTOSANI

SUMMARY

Trușești is a North-Eastern Romanian village situated in the Jijia Plain. In its proximity lies a necropolis of the Noua culture which contains 127 graves.

In order to identify the main features of the mortuary practice, we have used the statistical and combinatory method which blends all the elements of the mortuary ritual: orientation, position, age, sex, inventory, objects, grave marks etc.

The text is followed by tables and pictures which demonstrate that the Noua community had a few rules in its mortuary practice, as the conclusions show.